

Міністерство освіти і науки України

Національний університет водного господарства та
природокористування

Кафедра менеджменту

06-08-153М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять та самостійної роботи

з навчальної дисципліни

«МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
за освітньо-професійними програмами «Менеджмент
організацій і адміністрування», «Управління проєктами» та
«Управління навчальним закладом» спеціальності 073
«Менеджмент» денної та заочної форм навчання

Рекомендовано науково-методичною
радою з якості ННІЕМ
Протокол № 11 від 28 жовтня 2020 р.

Рівне – 2020

Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Методологія наукових досліджень» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня за освітньо-професійними програмами «Менеджмент організацій і адміністрування», «Управління проектами» та «Управління навчальним закладом» спеціальності 073 «Менеджмент» денної та заочної форм навчання [Електронне видання] / Швець Ф. Д., Фроленкова Н. А. – Рівне : НУВГП, 2020 – 27 с.

Укладач: Швець Ф. Д., к.т.н., доцент кафедри менеджменту.

Керівники груп забезпечення спеціальності 073 «Менеджмент»:

за освітньою програмою
«Менеджмент організацій
і адміністрування»

Судук О. Ю.

за освітньою програмою
«Управління проектами»

Костюкевич Р. М.

за освітньою програмою
«Управління навчальним
Закладом»

Фроленкова Н. А.

ЗМІСТ

1. Загальні положення.....	3
2. Тематичний зміст навчальної дисципліни.....	6
3. Вказівки до виконання практичних занять.....	7
4. Вказівки до виконання самостійної роботи	26
5. Рекомендована література.....	26
6. Інформаційні ресурси	27

© Швець Ф. Д.,
Фроленкова Н. А., 2020
© НУВГП, 2020

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Методологічні проблеми сучасних наук інтенсивно розвиваються, разом з тим успішно розвивається новий науковий напрямок – логіка і методологія науки, область досліджень, предметом якого стало саме наукове знання. Актуальність методологічних проблем обумовлена різким збільшенням перетворюючої ролі науки в сучасному суспільстві, інтенсивним процесом розвитку самого наукового знання: його диференціацією і інтеграцією, оновленням методів, взаємопроникненням наукових підходів. Предметом наукових досліджень, з одного боку, стають все більш скриті, глибинні, важко відчутні процеси, а з другого – все більш різноманітні і складні комплекси, серед яких найбільшу увагу привертає до себе сама людина, процеси її формування як особистості і особливо процес становлення самої людини в умовах самостійної і незалежної держави – України.

Вивчення дисципліни ґрунтується на знаннях і навичках з інших навчальних дисциплін з циклів гуманітарної, природничо-наукової та загальноекономічної професійної підготовки: філософії економіки, інформатики, економіко-математичного моделювання, фінансів, грошей та кредиту, менеджменту, мікро- та макроекономіки, економіки підприємства, фінансового ринку, володіти методичним інструментарієм аналізу діяльності підприємства, застосування інформаційних технологій, економіко-математичних методів.

Навчальна дисципліна є підґрунтям для проведення науково-дослідної практики, написання випускної атестаційної роботи освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр”.

Головною метою вивчення навчальної дисципліни „Методологія наукових досліджень” є формування у магістрів знань з методології, теорії методу і процесу, психології, методичного забезпечення науково-дослідної діяльності.

Завданням навчальної дисципліни „Методологія наукових досліджень” є теоретична та практична підготовка магістрів з питань:

- ✓ сутності понять і категорій методології наукових досліджень;
- ✓ вибору об'єктів наукового дослідження;
- ✓ методик дослідження, їх змісту і принципів розробки;
- ✓ планування науково-дослідних робіт;
- ✓ розробки етапів та форм процесу наукового дослідження;
- ✓ організації науково-дослідної роботи магістрів;
- ✓ сутності понять гносеології і її місця в системі наукових знань;
- ✓ специфіки наукового пізнання;
- ✓ типології методів наукового пізнання;
- ✓ формування та обґрунтування наукових гіпотез;
- ✓ оформлення результатів наукових досліджень та впровадження їх у практику;
- ✓ інформаційного забезпечення процесу наукового дослідження.

В результаті вивчення даної навчальної дисципліни студент повинен:

➤ **знати:** сучасні методики та методи наукових досліджень; організацію процесу наукового дослідження; теоретичні та емпіричні методи дослідження; зміст та структуру процесу наукового дослідження; традиційні та сучасні інноваційні методи проведення досліджень; методи визначення економічної ефективності наукових досліджень;

➤ **вміти:** формулювати об'єкт та предмет наукового дослідження; проводити пошук та аналіз різноманітних джерел інформації; планувати і організовувати наукові експерименти; застосовувати автоматизовані системи обробки інформації у наукових дослідженнях; складати звіти про науково-дослідну роботу.

Вивчення навчальної дисципліни „Методологія наукових досліджень” передбачає формування у здобувачів вищої освіти наступних компетентностей:

1. Загальні компетентності:

ЗК1. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні:

- здатність організовувати та проводити наукові дослідження з використанням сучасних методів та технологій.

ЗК3. Навички використання інформаційних та комунікаційних технологій:

- здатність проводити пошук та аналіз різноманітних джерел інформації; застосовувати автоматизовані системи обробки інформації у наукових дослідженнях; при проведенні, аналізі та обробці результатів наукових досліджень застосовувати сучасні програмні продукти.

ЗК.7. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу:

- здатність характеризувати предмети і явища через сукупність їх суттєвих ознак, розкладати на складові компоненти досліджуваного об'єкта або його з'єднувати в залежності від поставлених завдань.

2. Фахові компетентності:

СК1. Здатність обирати та використовувати концепції, методи та інструментарій менеджменту, в тому числі у відповідності до визначених цілей та міжнародних стандартів:

- здатність планувати і організовувати наукові експерименти; обирати в залежності від об'єкта та предмета досліджень відповідні засоби, наукові методи і прийоми, що забезпечують отримання нових знань.

Програмні результати навчання:

Критично осмислювати, вибирати та використовувати необхідний науковий, методичний і аналітичний інструментарій для управління в непередбачуваних умовах:

- уміти формулювати проблему та тему наукового дослідження, підбирати необхідний інструментарій для максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про досліджувані процеси та явища. Формулювати наукову теорію та проводити апробацію наукових досліджень.

Практичні заняття та самостійна робота студентів з навчальної дисципліни „Методологія наукових досліджень” передбачені силабусом дисципліни.

Мета практичних занять полягає в забезпеченні засвоєння навчальної програми дисципліни в повному обсязі, а також у формуванні навичок роботи із спеціальною літературою та нормативною базою.

Під час виконання самостійної роботи студенти поглиблюють отримані знання та самостійно вивчають матеріали окремих тем шляхом опрацювання відповідних джерел, здійснюють підготовку до практичних занять та залікових модулів.

Отримані теоретичні знання та практичні вміння студенти мають застосовувати в процесі проходження виробничих і переддипломної практик, написанні курсових та магістерської робіт.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Наукове пізнання, інструменти та методологія наукових досліджень

Тема 1. Проблеми наукового пізнання в історії філософії. Особливості пізнання у філософії. Специфіка наукового пізнання. Поняття наукового мислення та наукового знання.

Тема 2. Методологія: сутність, зміст, поняття. Поняття методології, методики та методу в наукових дослідженнях. Синергетичний підхід в наукових дослідженнях.

Тема 3. Діалектичні та логічні основи наукового пізнання. Основні принципи діалектичного методу пізнання. Логіка процесу наукового дослідження.

Тема 4. Вибір та обґрунтування доцільності проведення наукового дослідження. Основні етапи наукового

дослідження. Формулювання проблеми та теми наукового дослідження. Робота над гіпотезою наукового дослідження. Проведення дослідження та формування наукової теорії.

Змістовий модуль 2. Організація наукових досліджень в Україні та їх апробація

Тема 5. Організація науково-дослідної роботи в Україні. Організація наукової діяльності в Україні. Система підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів. Види та форми науково-дослідної роботи студентів. Керівництво, планування та облік науково-дослідної роботи студентів. Принципи організації наукової праці. Організація роботи наукового колективу.

Тема 6. Апробація та оцінка результатів наукових досліджень. Апробація результатів наукових досліджень. Впровадження та оцінка ефективності результатів наукових досліджень.

3. ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практична частина навчальної дисципліни „Методологія наукових досліджень” направлена на вміння визначати об’єкт та предмет наукового дослідження, їх мету і завдання. Формулювати наукову гіпотезу, оформляти результати наукових досліджень та висвітлювати їх у наукових працях (статтях, тезах). Реферувати науковий матеріал, писати рецензії та відгуки на наукові праці.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 1 НАУКОВА МОНОГРАФІЯ, НАУКОВА СТАТТЯ, ТЕЗИ – ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ

Мета роботи: ознайомитись з особливостями та вимогами написання наукової монографії, статті та тез. Представлення

результатів наукових досліджень на конференціях, симпозіумах, з'їздах і т.д.

Компетенції:

ЗКЗ. Навички використання інформаційних та комунікаційних технологій:

- здатність проводити пошук та аналіз різноманітних джерел інформації; застосовувати автоматизовані системи обробки інформації у наукових дослідженнях; при проведенні, аналізі та обробці результатів наукових досліджень застосовувати сучасні програмні продукти.

Програмні результати навчання:

Критично осмислювати, вибирати та використовувати необхідний науковий, методичний і аналітичний інструментарій для управління в непередбачуваних умовах:

- уміти проводити пошук та аналіз різноманітних джерел інформації; застосовувати автоматизовані системи обробки інформації у наукових дослідженнях.

Теоретичні відомості

1. Наукова монографія – це науково-дослідницька праця, яка містить повне або поглиблене дослідження однієї проблеми чи теми, що належить одному або декільком авторам. Монографія фіксує науковий пріоритет, забезпечує первинною науковою інформацією суспільство, слугує висвітленню основного змісту і результатів наукового, дисертаційного дослідження:

- ✓ обсяг – не менш як 10 обліково-видавничих аркушів;
- ✓ наявність рецензій двох докторів наук за відповідною спеціальністю;
- ✓ наявність рекомендації вченої ради науково-дослідної установи або вищого навчального закладу;
- ✓ тираж не менше 300 примірників;
- ✓ наявність міжнародного стандартного номера ISBN.
- ✓ повне дотримання вимог щодо редакційного оформлення монографії згідно з державними стандартами України;

- ✓ наявність монографії у фондах бібліотек України.

Традиційно склалась така композиційна структура наукової монографії: титульний аркуш, анотація, перелік умовних позначень (при необхідності) вступ або передмова, основна частина, висновки або післямова, література, допоміжні покажчики, додатки, зміст. Монографія призначена перш за все для вчених і має відповідати за змістом і формою жанру публікації. Особливе значення тут мають чіткість формулювань і викладу матеріалу, логіка висвітлення основних ідей, концепцій, висновків. Її обсяг має бути не менший 6 друкованих аркушів. Вимоги до сутності викладу матеріалу в розділах монографії, аналогічні до вимог інших наукових публікацій з певними особливостями їх призначення.

2. Наукова стаття – є одним із видів публікацій, в якій подаються проміжні або кінцеві результати, висвітлюються конкретні окремі питання за темою дослідження, фіксується науковий пріоритет автора, що робить її матеріал надбанням фахівців.

Наукова стаття подається до редакції в завершеному вигляді відповідно до вимог, які публікуються в окремих номерах журналів або збірниках у вигляді пам'ятки автору. Оптимальний обсяг наукової статті (0,5 – 0,7 авт. арк.).

Рукопис статті повинен мати повну назву роботи: прізвище та ініціали автора, анотацію, список використаної літератури.

Зазвичай, наукова стаття має наступну структуру:

- ✓ **вступ** (постановка наукової проблеми, актуальність, зв'язок з найважливішими завданнями для розвитку певної галузі науки і практики – 1 абзац або 5–10 рядків);

- ✓ **основні дослідження і публікації** з проблеми, за останній час, на які спирається автор, проблеми виділення невирішених питань, яким присвячена стаття (0,5 – 2 сторінки машинописного тексту);

- ✓ **формулювання мети статті** (постановка завдання) – висловлюється головна ідея даної публікації, яка суттєво відрізняється від сучасних уявлень про проблему, доповнює або поглиблює вже відомі підходи. Мета статті впливає з

постановки наукової проблеми та огляду основних публікацій з тем (1 абзац, або 5–10 рядків);

✓ **виклад змісту власного дослідження** – основна частина статті. В ній висвітлюються основні положення і результати наукового дослідження, особисті ідеї, думки, отримані наукові факти, програма експерименту. Аналіз отриманих результатів, особистий внесок автора в реалізацію основних висновків тощо (5–6 сторінок);

✓ **висновок**, в якому формулюється основний умовивід автора, зміст висновків і рекомендацій, їх значення для теорії і практики, суспільна значущість та перспективи (1/3 сторінки).

При написанні наукової статті слід дотримуватись певних правил:

✓ у правому верхньому куті розміщується прізвище та ініціали автора; за необхідністю вказуються відомості, що доповнюють дані про автора;

✓ назва статті стисло відбиває її головну ідею, думку (краще до п'яти слів);

✓ ініціали ставлять перед прізвищем;

✓ слід уникати стилю наукового звіту;

✓ недоцільно ставити риторичні запитання; більше користуватись розповідними реченнями;

✓ не перевантажувати текст цифрами при переліках тих чи інших думок, положень, вимог;

✓ прийнятним у тексті є використання словосполучень переліку: „спочатку”, „зрозуміло що”, „на початку”, „спершу”, „потім”, „дійсно”, „далі”, „нарешті”, „по-перше”, „по-друге”, „можливо”, „на наш погляд”, „задумкою”, „заданими”, „між іншим”, „в зв'язку з тим”, „на відміну”, „поряд з цим”, „мабуть” тощо.

✓ цитати в статті використовуються дуже рідко (можна в дужках зробити посилання на ученого, який вперше дослідив проблему);

✓ усі посилання на авторитети подаються на початку статті, основний обсяг присвячується викладу власних думок автора;

✓ стаття має завершуватись конкретними висновками і рекомендаціями та додається список використаних джерел.

3. Тези (від thesis – положення, твердження) – це коротко, точно, послідовно сформульовані ідеї, думки, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці.

Тези доповіді – це опубліковані на початку наукової конференції (з’їзду, симпозіуму) матеріали попереднього характеру, що містять виклад основних аспектів наукової доповіді. Обсяг тез може бути в межах 2-3 сторінки машинописного тексту через 1,5 – 2 інтервали.

Алгоритм тези можна подати так: **теза – обґрунтування – доказ – аргумент – результат – перспектива.**

Тези доповіді, будь-якої наукової публікації оформляють згідно до вимог:

- ✓ у правому верхньому куті розміщують прізвище автора і його ініціали та доповнюють відомостями про нього;
- ✓ назва тез доповіді коротко відображає головну ідею, думку, положення (2–5 слів);
- ✓ послідовність викладу змісту може бути наступна: актуальність проблеми; стан розробки проблеми в науці і практиці; основна ідея, положення, основні результати та їх практичне значення; висновки дослідження. В тезах зазвичай не використовують цитати, цифровий матеріал.

Формулювання кожної тези починається з нового рядка, кожна теза має самостійну думку, висловлену в одному або кількох реченнях.

Питання для самостійного опрацювання

1. Види наукових та навчально-методичних праць, їх відмінності.
2. Апробація наукових досліджень.
3. Економічна та соціальна ефективність наукових досліджень.
4. Завершення і представлення результатів наукового дослідження.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 2

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета роботи: навчитись обґрунтовувати актуальність наукового дослідження, правильно визначати об'єкт і предмет; формувати мету та завдання наукового дослідження.

Компетенції:

ЗК1. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні:

- здатність організовувати та проводити наукові дослідження з використанням сучасних методів та технологій.

Програмні результати навчання:

Критично осмислювати, вибирати та використовувати необхідний науковий, методичний і аналітичний інструментарій для управління в непередбачуваних умовах:

- уміти формулювати об'єкт та предмет наукового дослідження, визначати мету та завдання дослідження.

Теоретичні відомості

Актуальність теми. Обґрунтування актуальності і доцільності роботи для розвитку відповідної галузі науки. Висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним. Досить кількома реченнями висловити головне – сутність проблеми або наукового завдання.

Об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжують проблемну ситуацію і обрані для вивчення. У разі, коли цю частину об'єктивної реальності обирають темою дослідження, вона стає предметом дослідження.

Предмет дослідження – це те, що міститься в межах об'єкта. Це частина об'єкта, тобто те, що безпосередньо та ґрунтовно вивчається з певною метою.

Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, яка є предметом

дослідження. Саме на нього і спрямована основна увага дослідника, саме предмет дослідження визначає тему

Мета і завдання дослідження. *Мета дослідження* – це ідеальне, мислене передбачення кінцевого результату науково-дослідної роботи, тобто те, для чого вивчається предмет дослідження (розробка, формування, створення...).

Завдання дослідження – це те, що необхідно виконати за допомогою засобів теоретичного чи емпіричного мислення (порівняння, класифікація, конкретизація). Завдання конкретизують мету з урахуванням предмета, особливостей досліджуваної наукової проблеми.

Науковий результат – це кінцевий підсумок, що завершує наукове дослідження. Він повинен відповідати вимогам наукової новизни, достовірної і практичної значущості.

Характер результатів дослідження може бути таким:

1. Розв'язання наукової проблеми, що має важливе економічне та соціально-культурне значення.
2. Розробка теоретичних положень, сукупність яких можна кваліфікувати як нове вагоме досягнення в розвитку перспективного напрямку відповідної галузі наук.
3. Науково обґрунтовані, економічні чи технологічні рішення, впровадження яких сприятиме прискоренню науково-технічного прогресу.

Питання для самостійного опрацювання

1. Особливості формування актуальності наукового дослідження в різних галузях економіки країни.
2. Суб'єкти та об'єкти наукових досліджень.
3. Предмет як невідіємна складова об'єкта наукового дослідження.
4. Процес наукового дослідження та його характеристика.
5. Методика дослідження, її зміст і принципи розробки.
6. Особливості формування завдань наукового дослідження.
7. Форми узагальнення результатів наукового дослідження.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 3

РЕФЕРУВАННЯ НАУКОВОГО МАТЕРІАЛУ. АНОТАЦІЯ

Мета роботи: ознайомитись з найбільш поширеними методами нагромадження інформації, навчитись створювати короткі повідомлення про друкований твір у вигляді анотації та реферату у вигляді письмової публічної доповіді.

Компетенції:

ЗКЗ. Навички використання інформаційних та комунікаційних технологій:

- здатність проводити пошук та аналіз різноманітних джерел інформації, застосовувати автоматизовані системи обробки інформації у наукових дослідженнях.

Програмні результати навчання:

Критично осмислювати, вибирати та використовувати необхідний науковий, методичний і аналітичний інструментарій для управління в непередбачуваних умовах:

- уміти проводити пошук та аналіз різноманітних джерел інформації за допомогою найбільш поширених методів нагромадження інформації; створювати короткі повідомлення про друкований твір у вигляді анотації та реферату.

Теоретичні відомості

Реферування – це одна з найбільш широко розповсюджених письмових форм отримання інформації, яка дозволяє спеціалісту при сучасному величезному потоці інформації відібрати потрібну у короткий термін. У порівнянні з анотуванням реферування є досконалішим методом обробки джерел інформації: якщо в анотації приводиться лише короткий перелік питань, що розглядаються, то в рефераті викладається сутність питань та наводяться найважливіші висновки.

Реферат (лат. *refero* – доношу, повідомляю, переказую) – короткий переказ змісту наукової роботи, книги або вчення, оформлене у вигляді письмової публічної доповіді. На основі огляду літературних і інших джерел в рефераті критично і

всебічно розглядається все, що зроблено попередниками з даної проблеми (теми) дослідження, вказуються не вирішені питання, їх наукове і економічне значення, а також можливі шляхи та методи подальших досліджень. Середній об'єм тексту реферата для більшості статей – 1000 друкованих знаків.

Реферати поділяють на інформативні та індикативні. **Інформативний** реферат найповніше розкриває зміст документа, передає важливі фактичні та теоретичні відомості. У інформативному рефераті має бути вказано предмет дослідження та мету роботи, вміщено дані про метод і умови дослідження, висвітлено результати та пропозиції автора щодо їх застосування, наведено основні характеристики нових технологічних процесів, технічних виробів, нову інформацію про відомі явища, предмети та ін. Послідовність викладу матеріалу виступає як головна вимога, що висувається до такого реферату. **Індикативний реферат** містить відомості тільки про найважливіші аспекти змісту первинного документа та його інформаційний зміст. При цьому вирішальним є не послідовність викладення матеріалу, а логіка бібліографічного задуму. Вона полягає у виділенні найголовнішого та найактуальнішого в документі. У такому рефераті немає детальної фактографічної інформації, його основне цільове призначення – привернути увагу користувача до наукового документа.

Анотування – процес створення коротких повідомлень про друкований твір (книга, стаття, доповідь тощо), які дозволяють робити висновки про доцільність його докладнішого вивчення. При анотуванні враховується зміст твору, його призначення, цінність, направленість.

Анотація (лат. *annotatio* – зауваження, помітка) – короткий виклад змісту книги, статті, розробки, звіту тощо. Обов'язковим елементом анотації є бібліографічний опис у редукованій формі (автор, назва, індекс тощо). Якщо бібліографічний опис ідентифікує документ чи його частину, то анотація ідентифікує зміст документа, вона є не формальною, а змістовою моделлю документального джерела.

Вимоги до анотацій:

1. Анотація повинна мати лаконічну, конкретну форму, але при цьому давати містку характеристику виданню без побічної інформації.
2. Обсяг її зазвичай не має перевищувати 500 – 600 знаків.
3. Під час написання анотації використовується загальноприйнята лексика.
4. Якщо у назві є малозрозумілі слова, їх потрібно пояснити.
5. Допускаються тільки загальноприйняті слова, загальноновживана лексика.
6. Не рекомендується наводити цитати з тексту.
7. Рекламні елементи не повинні викривляти об'єктивну характеристику видання.

Питання для самостійного опрацювання

1. Основні етапи збору та аналізу наукової інформації.
2. Документальні джерела інформації та використання їх у наукових дослідженнях.
3. Принципи формування інформації при її пошуку.
4. Найбільш поширені методи нагромадження первинної інформації.
5. Методика роботи над друкованими літературними джерелами.
6. Методи опрацювання результатів наукового дослідження.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 4 ФОРМУВАННЯ НАУКОВОЇ ГІПОТЕЗИ. АРГУМЕНТАЦІЯ І ДОКАЗИ

Мета роботи: ознайомитись із гіпотезою, її структурою та вимогами, що до неї висуваються. Навчитись обґрунтовувати та формулювати робочу гіпотезу, докази.

Компетенції:

ЗК.7. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу:

- здатність характеризувати предмети і явища через сукупність їх суттєвих ознак, обґрунтовувати та формулювати робочу гіпотезу.

СК1. Здатність обирати та використовувати концепції, методи та інструментарій менеджменту, в тому числі у відповідності до визначених цілей та міжнародних стандартів:

- здатність планувати і організовувати наукові експерименти; обирати в залежності від об'єкта та предмета досліджень відповідні засоби, наукові методи і прийоми, що забезпечують отримання нових знань.

Програмні результати навчання:

Критично осмислювати, вибирати та використовувати необхідний науковий, методичний і аналітичний інструментарій для управління в непередбачуваних умовах:

- уміти обґрунтовувати та формулювати робочу гіпотезу.

Теоретичні відомості

Гіпотеза (дав.-гр. – основа, припущення) – це ідея, що дає відповідь на питання, яке виникло в ході дослідження; одне з можливих розв'язань проблеми. З точки зору логіки, гіпотеза – прийом пізнавальної діяльності людини, форма мислення, що представляє собою здогад, тобто, положення, яке тимчасово вважається можливо істинним, поки не встановлена істина.

Гіпотеза застосовується в таких випадках:

1. Коли відомих фактів недостатньо для пояснення причинної залежності явища, але є необхідність в тому, щоб його пояснити.

2. Коли факти складні і гіпотеза може принести користь, як узагальнення знань у даний час, як перший крок до їх роз'яснення.

3. Коли причини, що спричинили чи спричиняють факти, недоступні для дослідів, тим часом як їх дія чи наслідки можуть бути предметом вивчення.

4. Наукова гіпотеза дозволяє об'єднати певну сукупність інформації, що є науковим знанням, в систему знань і утворює теорію у разі, якщо така гіпотеза здобуде підтвердження. Виходячи за межі кола вивчених фактів, наукова гіпотеза пояснює їх і передбачає нові факти.

5. У природничих науках гіпотеза висувається для пояснення будь-якого явища і потребує перевірки на досліді та теоретичного обґрунтування, для того щоб стати достовірною науковою теорією.

6. Гіпотеза в широкому сенсі слова є здогадом про що завгодно, як правило, узагальнюючим підсумком спостережень, коротким описом зв'язку між певними явищами.

Доказ – це сукупність логічних прийомів обґрунтування істинності будь-якого судження за допомогою інших істинних і пов'язаних з ним суджень. Доказ пов'язано з переконанням, але не тотожне йому.

Структура доказу. Основу доказу складають наступні положення:

1. Теза.
2. Аргументи.
3. Демонстрація.

Розрізняють декілька видів *аргументів*:

1. Засвідчені поодинокі факти. До такого роду аргументів відноситься так званий фактичний матеріал, тобто статистичні дані про населення, територію держави, кількості озброєння, показання свідків, підпису особи на документі, наукові дані, наукові факти. Роль фактів в обґрунтуванні висунутих положень, у тому числі наукових, дуже велика.

2. Визначення як аргументи, докази. Визначення понять формулюються в кожній науці.

3. Аксиоми і постулати. **Аксиоми** – це судження, які приймаються в якості аргументів без доказу, так як вони підтверджені багатовіковою практикою людей.

4. Раніше доведені закони науки і теореми як аргументи, докази. Як аргументи, докази, можуть виступати раніше доведені закони фізики, хімії, біології та інших наук, теореми математики.

Спростування – логічна операція, спрямована на руйнування доказу шляхом встановлення хибності або необґрунтованості раніше висунутої тези. Судження, яке треба спростувати, називається **тезою спростування**. Судження, за допомогою яких спростовується теза, називаються **аргументами спростування**.

Існують три способи спростування тези:

1. Спростування (пряме і непряме):

а) спростування фактами – повинні бути приведені дійсні події, явища, статистичні дані, результати експерименту, наукові дані, які суперечать тезі, тобто спростовуваному судженню;

б) встановлення хибності (або суперечливості) наслідків, що випливають з тези – доводиться, що з даної тези випливають слідства, що суперечать істині, цей прийом називається “зведення до абсурду”;

в) спростування тези через доказ антитезису.

2. *Критика аргументів.* Піддаються критиці аргументи, які були висунуті опонентом в обґрунтуванні його тези. Доводиться хибність або неспроможність цих аргументів.

3. *Виявлення неспроможності демонстрації.* Цей спосіб спростування полягає в тому, що показує помилки у формі доказу. Найбільш поширеною помилкою є підбір таких аргументів, з яких істинність спростовуваної тези не випливає. Доказ може бути побудований неправильно якщо порушено якесь правило умовиводу або зроблено “поспішне узагальнення”.

Питання для самостійного опрацювання

1. Загальнонаукові та емпіричні методи дослідження.
2. Гіпотези в методології наукових досліджень.
3. Вимоги до гіпотез в наукових дослідженнях.
4. Докази в наукових дослідженнях.

5. Методика дослідження, її зміст і принципи.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 5 **ОСНОВНІ ВИМОГИ І ПРАВИЛА НАПИСАННЯ** **РЕЦЕНЗІЙ ТА ВІДГУКІВ НА НАУКОВІ ПРАЦІ**

Мета роботи: ознайомитись із структурою, методикою та вимогами до написання рецензій і відгуків. Навчитись відрізняти їх та складати на конкретні наукові праці.

Компетенції:

ЗКЗ. Навички використання інформаційних та комунікаційних технологій:

- здатність проводити аналіз наукових праць.

Програмні результати навчання:

Критично осмислювати, вибирати та використовувати необхідний науковий, методичний і аналітичний інструментарій для управління в непередбачуваних умовах:

- уміти писати рецензії та відгуки на наукові праці.

Теоретичні відомості

Рецензія передбачає аналіз та оцінювання певного твору (наукової праці), критичний розгляд, рекомендацію до захисту чи друку, проведення наукового обговорення й діалогу.

Рецензія – документ, який передбачає коментування основних положень рецензованої праці (тлумачення думки автора, висловлення особистого ставлення до поставленої проблеми); узагальнену аргументовану оцінку; висновки про значення аналізованої праці.

Наукова рецензія виконує такі функції: інформування, тобто ознайомлення з науковим твором (або кількома творами); оцінювання та осмислення у науковому соціумі певного знання.

Об'єктом оцінювання є повнота, глибина, всебічність розкриття теми; новизна та актуальність поставлених завдань і

проблем; коректність аргументації і системи доказів; достовірність результатів; переконливість висновків.

До рецензії висуваються такі вимоги: лаконічність, об'єктивність, обґрунтованість, переконливість. Рецензія має не тільки повно і лаконічно відобразити зміст, а й дати об'єктивну оцінку наукового джерела. Об'єктивність оцінки залежить від компетентності, обізнаності її автора у певних наукових питаннях, що розглядаються у рецензованому джерелі. Оцінка має бути обґрунтованою і переконливою. Реалізуються ці вимоги за допомогою відповідних зауважень, вказівок на недоліки або достоїнства наукового джерела, що рецензується.

Методика складання рецензії:

1. Спочатку зазначають актуальність теми, яка є предметом рецензованого твору, а також визначають коло проблем, до яких належить розглянуте в роботі питання або його місце в певній науковій системі.

2. Далі стисло викладають зміст роботи і з'ясовують ступінь її новизни й оригінальності у розв'язанні певних питань чи проблем.

3. Зазначають достоїнства рецензованої роботи.

4. Характеризують виявлені недоліки та прорахунки в рецензованій роботі з обов'язковою аргументацією зауважень.

5. Дають загальну оцінку роботи, вказуючи на те, що робота, наприклад, заслуговує високої оцінки або потребує доопрацювання.

6. Перевірка написаного тексту.

Обсяг рецензії залежить від обсягу та інформативності рецензованого джерела, від кількості й складності наукових проблем, що розглядаються у ньому: від 1 до 20 сторінок.

Текст рецензії характеризується використанням речень різної синтаксичної структури, перевага надається складним реченням. На особливу увагу заслуговують речення, що містять оцінку рецензованого джерела, оскільки тут слід обережно підбирати мовні засоби, слова позитивної або негативної оцінки. Висловлювати своє ставлення до джерела, що розглядається, слід у коректній формі.

Реквізити рецензії:

1. Бібліографічний опис рецензованого джерела.
2. Короткий опис змісту і характеру джерела.
3. Оцінка та її обґрунтування.
4. Прізвище, ініціали, посада, науковий ступінь, вчене звання та підпис рецензента.
5. Печатка, що засвідчує підпис (у разі необхідності).

Вимоги до написання рецензії: обсяг – 1–2 сторінки, шрифт – Times New Roman, кегль – 12, інтервал – 1,5, поля – по 2 см. Рецензію потрібно обов’язково перевірити на наявність помилок.

Відгук – це:

1) документ, що містить висновки уповноваженої особи (або кількох осіб) чи установи щодо запропонованих на розгляд вистави, рукописних робіт;

2) стисла форма письмової оцінки виконаної роботи (курсової, бакалаврської, магістерської кваліфікаційних робіт, кандидатського чи докторського дослідження). За складом реквізитів збігається з рецензією.

Обсяг відгуку невеликий – 1-3 сторінки (3-5 сторінок для кандидатських і докторських дисертацій).

На відміну від рецензії, у відгуку подають загальну характеристику праці без детального аналізу, проте він містить практичні поради.

Питання для самостійного опрацювання

1. Мета написання рецензії.
2. Змістові складові рецензії.
3. Мовні особливості рецензії.
4. Значення відгуку для розвитку науки.
5. Оформлення рецензії та відгуку.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 6

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ

МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Мета роботи: ознайомитись із структурою, методикою та методами наукових досліджень при написанні магістерської роботи.

Компетенції:

ЗК1. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні:

- здатність організовувати та проводити наукові дослідження з використанням сучасних методів та технологій.

ЗК3. Навички використання інформаційних та комунікаційних технологій:

- здатність проводити пошук та аналіз різноманітних джерел інформації; застосовувати автоматизовані системи обробки інформації у наукових дослідженнях; при проведенні, аналізі та обробці результатів наукових досліджень застосовувати сучасні програмні продукти.

ЗК7. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу:

- здатність характеризувати предмети і явища через сукупність їх суттєвих ознак, розкладати на складові компоненти досліджуваний об'єкт або його з'єднувати в залежності від поставлених завдань.

СК1. Здатність обирати та використовувати концепції, методи та інструментарій менеджменту, в тому числі у відповідності до визначених цілей та міжнародних стандартів:

- здатність планувати і організовувати наукові експерименти; обирати в залежності від об'єкта та предмета досліджень відповідні засоби, наукові методи і прийоми, що забезпечують отримання нових знань.

Програмні результати навчання:

Критично осмислювати, вибирати та використовувати необхідний науковий, методичний і аналітичний інструментарій для управління в непередбачуваних умовах:

- уміти формувати проблему та тему наукового дослідження, підбирати необхідний інструментарій для максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про досліджувані процеси та явища. Формувати наукову теорію та проводити апробацію наукових досліджень.

Теоретичні відомості

Дипломна магістерська робота є завершальним етапом навчання студентів на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр”. Вона є підсумком виконання магістерської програми та відображає вміння здобувача самостійно вести науковий пошук та вирішувати наукові завдання.

Дипломна магістерська робота являє собою самостійне, оригінальне, закінчене наукове дослідження, має внутрішню єдність та містить сукупність теоретичних і практичних положень, висновків і рекомендацій що пропонуються для публічного захисту у Державній екзаменаційній комісії.

Представлена до захисту дипломна магістерська робота повинна показувати вміння автора коротко, логічно та аргументовано викладати матеріал і передбачає:

- ✓ науковий пошук та визначення теоретичних основ проблеми, яка розглядається;

- ✓ систематизацію, закріплення та розширення теоретичних і практичних знань та їх застосування при вирішенні конкретних науково-дослідних завдань;

- ✓ розвиток навичок самостійної роботи та оволодіння методикою наукових досліджень при вирішенні проблем. Використання економіко-математичних методів та комп'ютерних програм повинно бути обов'язковою компонентою інструментарію магістра – дослідника;

- ✓ узагальнення результатів дослідження та обґрунтування висновків і рекомендацій щодо удосконалення діючих методик;

✓ виявлення підготовленості здобувача для самостійної роботи у навчальній, практичній або науково-дослідній діяльності.

При написанні дипломної магістерської роботи необхідно використовувати як загальнонаукові методи теоретичного узагальнення (методи діалектичної й формальної логіки), так і специфічні методи економічного дослідження (економіко-статистичні та економіко-математичні). У процесі підготовки дипломної магістерської роботи слід застосовувати методичні й технічні прийоми наукової роботи.

Норми наукової комунікації суворо регламентують характер викладу інформації, передбачаючи відмову від висловлювання власної думки від першої особи. У зв'язку з цим вживаються мовні конструкції, в яких замість особового займенника “я” вживається займенник “ми”, оскільки дослідження магістра здійснюється під постійним консультуванням з боку керівника.

Дипломна магістерська робота має бути написана українською літературною мовою, без зловживань (наприклад, запозичення наукових термінів, цитат зі статей, монографій, підручників та з мережі Інтернет без певних посилань на них). Робота не повинна носити компілятивний характер.

Оформлення дипломної магістерської роботи має відповідати загальним вимогам до наукових робіт згідно з державним стандартом ДСТУ 3008-95 “Документація. Звіти у сфері науки та техніки. Структура і правила оформлення”.

Питання для самостійного опрацювання

1. Етапи виконання магістерської роботи.
2. Вимоги до оформлення магістерської роботи.
3. Складання списку використаних джерел і оформлення додатків.
4. Підготовка до захисту і захист магістерської роботи.

4. ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Метою та завданнями самостійної роботи студентів при вивченні дисципліни „Методологія наукових досліджень” є:

- ✓ опрацювання та осмислення лекційного матеріалу;
- ✓ створення організаційно-методичних засад щодо розвинення у студентів мотивації до навчання;
- ✓ підготовка на основі самостійного вивчення окремих питань з теоретичних проблем дисципліни;
- ✓ надання можливості студентам виконання індивідуальних робіт, що відповідають умовно-професійному рівню засвоєння знань, не обмежуючи їх виконанням стандартних завдань;
- ✓ підтримання постійного зворотнього зв'язку між студентами та викладачем у процесі виконання самостійної роботи;
- ✓ контроль поточних (рубіжних) знань студентів шляхом опитування на семінарських та практичних заняттях, а також тестування.

5. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Швець Ф. Д. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник. Рівне : НУВГП, 2016. 151 с.
2. Шишкіна Є. К., Носирєв О. О. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Х. : Вид-во «Діса плюс», 2014. 200 с.
3. Мокін Б. І., Мокін О. Б. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Вінниця : ВНТУ, 2014. 180 с.
4. Швець Ф. Д. Основи наукових досліджень : навч. посібник. Рівне : НУВГП, 2013. 208 с.
5. Лузан П. Г., Санівник І. В., Виговська С. В. Основи науково-педагогічних досліджень : навч. посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2010. 300 с.

6. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навч. Посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2003. 240 с.
7. Марцин В. С., Міценко Н. Г., Даниленко О. А. та ін. Основи наукових досліджень : навч. посібник. Л. : Ромус-Поліграф, 2002. 128 с.
8. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник. К. : Кондор, 2006. 206 с.
9. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. 3-тє вид., стер. К. : Знання-Прес, 2003. 295 с.
10. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень : підручник. К. : АБУ, 2002. 480 с.: іл.

Допоміжна

1. Переліки та форми документів, які використовуються при атестації наукових та науково-педагогічних працівників / Бюл. ВАК України. 2007. № 6. С. 2 – 48.
2. Гуревічов М. С. Державне регулювання науки. Економіка України. 2001. № 10.
3. ДСТУ Документація, звіти у сфері науки і техніки. К. : Держстандарт України, 1995.
4. Дубров Ю. С. Наука як система, що самоорганізується. Вісник НАНУ – 2000. – № 2.

6. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Господарський кодекс України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. (дата звернення 28.0.2020).
2. Україна. Закон. Про захист економічної конкуренції. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>. (дата звернення 28.0.2020).
3. Україна. Закон. Про Антимонопольний комітет. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>. (дата звернення 28.0.2020).